

נעשה אדם

מידות האבות

בראשית י"ז:כ"ב

וַיֵּכַל לְדַבֵּר אֵתוֹ וַיַּעַל אֱלֹקִים מֵעַל אַבְרָהָם:

And He finished speaking with him, and G-d went up from above Abraham.

רש"י שם

מעל אברהם – לשון נקיה הוא כלפי שכינה ולמדנו (ב"ר) שהעליונים מרכבתו של מקום:

From above Abraham: This is a euphemism used in reference to the Shechinah, and we learn that the righteous are the chariot of the Omnipresent.

בראשית רבה מ"ז:

ויעל אלקים מעל אברהם אר"ל האבות הן הן המרכבה שנא' ויעל אלקים מעל אברהם ויעל מעליו אלהים (בראשית כה) והנה ה' נצב עליו:

רמב"ן שם

ויעל אלקים מעל אברהם לשון כבוד כלפי המקום, ולמדנו שהעליונים מרכבתו של הקב"ה לשון רש"י אבל לשונם בבראשית רבה (מז ו) האבות הן הן המרכבה, ירמוז למה שכתוב (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם, ופחד יצחק היה לי (להלן לא מב) והמשכיל יבין:

גור אריה שם

ויראה דטעמא דרש"י שהאבות הן הן המרכבה שלימה, כי אחר שהיו שלשה אבות - והן אבות העולם - הן הן המרכבה שלימה בכלל, אבל שאר צדיקים הם פרטים ואינם מרכבה שלימה, וכל אחד יש לו ענין מה מן המרכבה. אך יראה שאין שייך לומר מרכבה רק באבות מטעם זה עצמו, לפי שהם אבות העולם בכלל, וראוי שיהיו מרכבה, אבל פרטי הצדיקים מפני שהם פרטים - לא שייך בהם מרכבה, ובזה דברי רז"ל במדרש (ב"ר מז, ו) 'האבות הן הן המרכבה', דוקא אבות מטעם שאמרנו:

נתיבות שלום בראשית י"ד

ואח"כ התחיל עולם התיקון כאשר האיר אורו של אברהם אבינו ע"ה, כי רק לאחר שנסתלקה החשכות היה אפשר להתחיל להאיר. ועולם התיקון הוא ע"י שבעת הרועים שהמשכין בעולם את תיקון המידות, כל אחד במדתו. ותחלת התיקון היתה ממדתו של אברהם אבינו, מדת החסד, כמ"ד כי אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פ"ט), ואח"כ תיקן יצחק אבינו את מידת הגבורה, ויעקב תקן מדת תפארת וכו'. ומכל הפרשיות הכתובים בהם למדים אנו את עניני תיקון המידות. מפרשתו של אברהם אבינו לומדים את מדת החסד שכולל מידת האהבה, שכל פסוק שבה מורה דרכים ונתיבות מדת החסד, ואיך שקיים אברהם אבינו הכנסת אורחים במסירות גוף ובמסירות נפש. ואח"כ פרשיותיו של יצחק שהיה מדת הגבורה שכולל מדת היראה ופחד יצחק, והגלמד מענין העקידה. ופרשת יעקב, איך הגביה את כל עניניו הגשמיים למדרגה הגבוהה ביותר, וכמרומוז בפרשת היותו בבית לבן, שנעשה מכ"ז ענין תורה ועבודת ה'...

בראשית רבה מ"ז:

ויכל לדבר אתו תני הנפטר מחבירו בין גדול בין קטן צריך ליטול ממנו רשות ממי את למד מאברהם פעם אחת היה אברהם מדבר עם הקב"ה באו מלאכי השרת לדבר עמו אמר להן

נפטר מן השכינה שהיא גדולה מכם תחלה אח"כ אני מדבר עמכם כיון שדבר עם הקב"ה כל צרכו אמר לפניו רבון העולמים צריך אני לדבר א"ל הפטר בשלום הה"ד ויעל אלקים מעל אברהם אר"ל האבות הן הן המרכבה שנה' ויעל אלהים מעל אברהם ויעל מעליו אלהים (בראשית כה) והנה ה' נצב עליו:

מכתב מאלהיו ח"ב עמ' 160

ויש בזה דברים עמוקים מאד. אבל המע שניתן לנו להבין הוא שהאבות ע"ה זכו לדבק כל דעתם, לבן והויותם להבורא ית' בלי שום הפסק כלל: וכל מציאותם היתה מסורה לה', עד בלי להשאיר מקום לעצמיותם. כל מחשבותיהם ומעשיהם היו אך ורק לעבודת השי"ת, עד שבכל דבורם ובכל תנועותיהם, אף בענינים שנראים לעין כעסקי העולם הזה, היתה מתגלה קדושת השי"ת והשראת שכינתו, עד שהוא ית' ייחד שמו עליהם כאמרנו "אלקי אברהם, אלקי יצחק ואלקי יעקב". ומנקודת ראייה זו עלינו להתבונן על כל מה שמספרת התורה הקדושה מעניני האבות. כי בכל מעשה ומעשה שמספרת לנו התורה מעניניהם היא באה ללמדנו דרגות עליונות בדרכי עבודת השי"ת השלימה.

באדם נמצאים שלשה כוחות יסודיים שבאמצעותם יוכל להגיע אל הטוב וכל אחד מהם שונה בשורשו ובאופיו ואלו הם:

א. חסד, שבו שם האדם את עיקר מעינו באחרים ומשתדל להיטיב עמהם ולהשפיע עליהם ובמקום אחר קראנו לזה "כח הנתינה".

ב. יראת שמים, בניגוד לחסד שיעקר פנייתו החוצה, ביראה פונה האדם אל תוך עצמו בחוששו לתוצאות מעשיו.

ג. אמת, כח בקשת האמת מברר את הדרך הנכונה בעבודת ה', בלי לנטות ימין ושמאל, אל צד החסד המופרז, או אל צד בקורת העצמית המופרזת שממעטת במעשים.

אם נתבונן בכל אחת מהמידות האלה נוכל להבחין בכל אחת מהן שלש בחינות. מי שמדתו העיקרית – חסד: אפשר שידבק בחסד מרצונו הפשוט להשפיע טוב לאחרים: ואפשר שיתייאר שמא יקצר בחובת החסד: או שישאף שיהיה חסדו אמיתי שיפיק המקבל ממנו את התועלת הנכונה. וכן ביראה: אפשר שיתייאר מעבירה בכל מעשה ממעשיו: ואפשר שיראתו תביאהו גם לגמול חסדים כי יירא שלא יצא ידי חובתו אם לא יעשה את כל מעשיו על דרך האמת. וכן במדת האמת: לפעמים ישאף האדם אל האמת מפני עצם היותה אמת: ויש והשאיפה לאמת תכריחהו לתכריחו להרבות בחסד, כי כל איש אמיתי וישר מכיר באמיתת החסד: ושאיפת האמת תביאהו גם לחשוש שמא יתרחק מן האמת.

וזהו שמצאנו בספרים הקדושים שישנן בחינות חסד שבחסד, גבורה שבחסד, גבורה שבחסד ותפארת שבחסד, גבורה שבגבורה, חסד שבגבורה ותפארת שבגבורה, וכן גם תפארת שבתפארת, חסד שבתפארת, גבורה שבתפארת. כנגד שלש בחינות עיקריות נאמר, "על שלושה דברים העולם עומד: על התורה, על העבודה ועל גמילות חסדים". כי תורה הרי היא בחינת אמת (וכנגדה תפארת בפי המקובלים), ועבודה – קרבנות, ביטול היש – בבחינת יראה (וכנגדה גבורה בפי המקובלים). וגמילות חסדים הרי היא בחינת חסד. והמידות המתנגדות להם מצד הרע הן אותן שלש מידות המוציאות את האדם מן העולם: הקנאה – היפך החסד, התאוה – היפך הגבורה, כי גבורה ענינה האמיתי כבישת היצר: והכבוד היפך האמת, כי הכבוד המדומה של העולם הזה אינו אלא שקר.

אנו מוצאים כרגיל שאופיו המיוחד של האדם מבוסס בעיקר עד אחד משלושה הכחות העיקריים האלה שהזכרנו למעלה, יען כי על פי רוב מהוה אחד מהם את תכונתו הרוחנית האישית אשר על פיה, בעיקר מושפעים ומודרכים כל מחשבותיו ומעשיו. וראשית עבודת האדם היא שיכיר ויגלה את מדתו העיקרית הזאת, יפתחה לשלימותה על פי דרכי התורה, ויהיה נאמן לה, אך אל לו להסתפק רק בזאת, כי הרי גם המידות האחרות טמונות בחובו, וכדי להגיע לשלמות עליו להשתדל לפתח גם אותן, ולהביא את הגרעין לידי צמיחה.

כגדר הזה, אם גם בעולם אחר נשגב מהשגתנו, היו מידות האבות הקדושים ע"ה שכל אחד מהם הגיע לשלמות על פי מדתו המיוחדת לו, ואח"כ המשיך לפתח גם את המידות האחרות המשניות, ולהביאן לשלמות על פי מדתו העיקרית: ועל ידי זה הגיע להשלמת חלקו בבריאה וזהו מה שכתוב בזהר "כל חד וחד מאבהן ידע ליה לקב"ה מגו אספקלריא דליה.

וכן מצינו באברהם אבינו שקודם שנתגלה לו השי"ת בחרן כבר הגיע מעצמו לשלמות החסד כמו שכתוב "את הנפש אשר עשו בחרן" – "נפשתא דשעיבדו לאורייתא בחרן", שהכניס תחת כנפי השכינה, והנחילם בזה את הטוב הנעלה ביותר בעולם הזה ובעולם הבא. וכמעט כל נסיונותיו שבאו אח"כ היו בכוון הגבורה: "לך לך" – לעזוב את אביו לעת זקנתו לשם קיום מצות ה', מלחמת המלכים, ברית מילה, שהפרידה בינו לבין שאר האנושות, וכן טען "עד שלא מלתי היו באים ומזדווגים לי, תאמר משמלתי הם באים ומזדווגים לי?", א"ל הקב"ה "דייך שאני אלקיך" – פי' שהנסיון היה קשה בשבילו כי היה בניגוד למידת החסד הטבועה בו, אבל דוקא ע"י ניגוד זה והעבודה הכרוכה בו התעורר להכיר את אלוקותו ית' באופן הרבה נעלה, כי מה שעשה מקודם רק ע"פ מידתו, עושה הוא כעת על פי הכרה עמוקה ומחוזקת הרבה יותר באמונתו יתברך. וכן בגירוש ישמעאל והגר ע"פ מצות ה', ועל הכל בנסיונו הקשה ביותר, נסיון העקידה, שבעמדו בו נאמר מאת ה' "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה", כלומר שזכה אברהם לקנות את שלימות מדת היראה במובנה העליון ביותר – שמקבל על עצמו עול מלכותו יתברך בלי שום הסתייגות, ומוכן לוותר על כל קניניו הגשמיים והרוחניים כאחד מפני הדר גאון עוזו.

ביצחק לאומת זאת, היתה מידתו העיקרית מדת היראה – פחד יצחק, ונבחר להיות קרבן כליל לה', כפי שמלמדנו נסיון העקידה. הבה נתבונן בזה: הנה איש צעיר מובל לשחיטה ע"פ מצות ה' והריהו מקבל גזירה זו בשמחה. הרי שהוא מעריך את כבוד ה' למעלה עד אין ערך מחייו הפרטיים, והתבטלותו לעומת קדושת שמו ית' הינה שלימה וגמורה. זו היא בחינת יראה נעלה וטהורה. והנה האדם הירא פונה בעיקר את תוך עצמו, ומתוך התבטלותו הגמורה כלפי כבוד שמים מותח הוא בקורת תמידית על כל מעשה ממעשיו, עד שהדבר מביאו למעט במעשים, ובפרט באותם הנעשים בפרהסיא, מחשש שמא יכשל ויטעה, או שיתערב בתוך כוונתו איזה סיג של פניה חיצונית. וכן בניגוד לאברהם, לא מצינו שבנה יצחק מזבח לקרא בשם ה' עד שעלה לבאר שבע.

על ג' דברים העולם עומד	תורה	עבודה	גמילות חסדים
מידה טובה	אמת / תפארת	יראה/גבורה	חסד
מידה רעה	כבוד	תאוה	קנאה
כנגד	יעקב	יצחק	אברהם

בראשית כ"ז: כ"ד

וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בַּלַּיְלָהָ הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אֵל תִּירָא כִּי אֶתְּךָ אֲנִי וַיְבָרְכֶיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶת זַרְעֶךָ בְּעֵבֹר אַבְרָהָם עֲבָדִי:

And Hashem appeared to him on that night and said, "I am the G-d of Abraham, your father. Fear not, for I am with you, and I will bless you and multiply your seed for the sake of Abraham, My servant."

ספורנו בראשית כ"ז:ה'

וישמר משמרתי. עשה תמיד המשמרת המיוחדת לי שהיא לגמול חסד כאמרו כל אורחות ה' חסד ואמת ולהורות חטאים בדרך וזה עשה כאשר קרא בשם ה' ושמר גם כן מצותי חקותי ותורתי. שנצטוו בני נח ובכן היה נאה דורש ונאה מקיים כמופת לרבים. הנה ליצחק תלה בזכות אחרים עתה וכן למטה באמרו והרביתי את זרעך בעבור אברהם עבדי ולא כן אמר ליעקב כל שכן לאברהם וזה היה קודם שהתעורר יצחק לקרא בשם ה' אבל אחר שקרא בשם ה' נאמר ואבימלך הלך אליו מגרר ואמרו ראה ראינו כי היה ה' עמך אתה עתה ברוך ה'. ולא מצאוהו עוד תלאות מקנאים ודברי ריבות כאשר בראשונ' אמנם ליעקב לא תלה בזכות אחרים כלל כי הוא אמנם מנעוריו יושב אהלים ללמוד וללמד דעת את העם בפרט באהלי שם ועבר ששם עלה כל מבקש ה' בלי ספק:

מכתב מאליהו ח"ב עמ' 163

ביאור הענין: שבכל התלאות אשר מצאו את יצחק אבינו ע"ה, הרעב, סכנת רבקה מאבימלך, קנאת הפלישתים, סיתום הבארות גירושו מארץ פלישתים, המריבות על הבארות – בכל אלה לא נתעורר לאחוז במידת אברהם במלואה, לבנות מזבחות ולקרוא בשם ה', כי בראותו את צרותיו חשש שמא אינו כדאי וראוי לכך. רק אחר שנתן לו הקב"ה אות ברכה בלי התנגדות מהסכיבה "כי עתה הרכיב ה' לנו ופרינו בארץ" – אז נתעורר לעלות לבאר שבע, מקום עיקר התחסדותו של אברהם אבינו ("ויטע אשל מבאר שבע") ושם נתחזק ע"י נבואת ה' "אל תירא כי אתך

אני" כנ"ל, והבין שאין לחשוש עוד, כי בבואו לשלמות היראה אפשר, וגם ראוי עתה, שיפוצו מעינותיו חוצה. ורק אז כאשר הובטח מאת ה' שלא יכשל, ניגש לבנות מזבח ולהשפיע על הסביבה כדרכו של אברהם. ולבסוף נתנסה עוד יצחק אבינו במדתו, ויותר על תוקף מדת הגבורה שלו, ובא לידי שלימות מידת החסד, כפי שיתבאר עוד להלן...

וגם מידת האמת של יעקב היו ממוזגות מדות החסד והגבורה לשלמות נפלאה

בראשית כ"ה:כ"ז

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יָדָע צֹדֶד אִישׁ שְׂדֵה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהֲלִים:

And the youths grew up, and Esau was a man who understood hunting, a man of the field, whereas Jacob was an innocent man, dwelling in tents.

רש"י

יָסַד אֹהֲלִים – אהלו של עס ואהלו של עבר:

Dwelling in tents: the tent of Shem and the tent of Eber

ספורנו

כי הוא אמנם מנעוריו ישב אהלים ללמוד וללמד דעת את העם

בראשית כ"ח:י"א

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּעַר שֶׁבַע וַיָּלֶךְ וְזָרְנָה: וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן עָם כִּי בָּא הַשָּׁמֶשׁ וַיִּקְּזוּ מֵאֲבָנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם בְּרֹאשׁוֹ וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא:

And Jacob left Beer sheba, and he went to Haran. And he arrived at the place and lodged there because the sun had set, and he took some of the stones of the place and placed [them] at his head, and he lay down in that place.

רש"י

וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא – לשון מיעוט זכותו מקום שכב אבל י"ד שנים שמשך בבית עבר לא שכב כלילה שהיה עוסק בתורה:

And he lay down in that place: [The word הַהוּא] is a restrictive expression, meaning that [only] in that place did he lie down, but during the fourteen years that he served in the house of Eber, he did not lie down at night, because he was engaged in Torah study. [From Gen. Rabbah 68:11]

מכתב מאליהו שם עמ' 164

וע"י מיזוג כוחות אלה קנה יעקב את מידת האמת לחלוטין, כאמור "תתן אמת ליעקב".

